

Zinner Tibor

A törvénytörtő perek*

Előadásom címe lakonikus rövidséggel fogalmazott: a törvénytörtő perek. Ennyi. Mégis, okkal merül fel a kérdés: ha egy büntetés-végrehajtási intézet és számos cellája (függetlenül az ott bármikor büntetésüket töltők fokozatától) már az igazságszolgáltatási aktus lezárultát követő egyfajta „végeredmény”, végső etap, akkor miért kívánok itt és ehelyütt ennek előzményeiről, a koncepciók elemeket tartalmazó bűnügyekről beszélni, és vajh, miépp kapcsolódhat akkor ez a témakör a mai, centenáriumi ünnepséghez, e jeles naphoz?

Köztudott – bármily furcsa, de nekem igen fontos, mert életemnek szerves, kiemelkedő részét képezik ebbéli szerepvállalásaim –, hogy a honatyák négy, úgynevezett semmisségi törvényt fogadtak el Magyarországon 1989–2000 között. Kettő – az első (az 1989. évi XXXVI. tc.) és a negyedik (a 2000. évi CXXX. tv.) – ezek közül az 1956-os forradalmat és szabadságharcot követő megtorlást vette górcső alá, a második, az 1990. évi XXVI. tv. az 1945–1963 közötti elítélésekre vonatkozott, és ez az előbbiektől, valamint a háborús és népellenes büntettek elkövetőinek felelősségre vonásától független volt, végül a harmadik semmisségi törvény, az 1992. évi XI. tv, amelyik az 1963–1989 közötti törvénytörtő elítélések orvoslására volt hivatott. Szerepem annyi volt ezeknek a felsőszintű jogszabályoknak megszületésében, hogy mint az egykori büntetőperekben, valamint a keletkezésük hátterében meghúzódó törvénytörtő elemek feltárását végző kormánybizottság történész társelnöke, illetve tagja közvetlen benyomásokat szerezhettem mindazokról a legkülönbébb jogtiprásokról, eufemisztikus megfogalmazásban: a törvénytörtésekről, amelyeknek az idő tájt minden második-harmadik magyar család valamiképp kárvallottja volt, és többek között ezeken a tényeken alapultak a semmisségi törvények meghozatalát szorgalmazó javaslataink.

És itt kötődik össze az előadó személye, mai előadásának választott témája és jogtörténeti munkássága. Nem függetlenedhetek ez alkalommal attól, hogy e város szülötte vagyok, mert gyermekkorom szokásos vasárnap délelőtti sétáinak fordulópontja – ahogy a helyi köznyelv mondta – a „börtönnel” szemben volt banképületnél következett be, és nem egyszer, hanem gyakorta hangzott fel egy akkoriban nekem még sokat nem jelentő név szüleim és sétapartneraik szájából: Lindenberger.

Aztán, miután az egyetemi tanársegédséget követően levéltáros lettem Budapest Főváros Levéltárában, a Budapesti Népbíróságnak egy rövid ideig jogutódként ítélkező Budapesti Büntetőtörvényszék büntetőperes iratanyagában megtaláltam Lindenberger Lajos 1950-es bűnperének elsőfokú ítéletét. S ez idő tájt rendeztem sajtó alá annak a dr. Major Ákos, egykori katonai ügyésznek, hadbírónak, a Budapesti Néptörvényszék első elnökének, utóbb ítéletábrái, majd legfelsőbb bírósági bírónak, legvégül pedig ügyvéd-

* A Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön centenáriumi ünnepségén 2005. november 17-én elhangzott előadás szerkesztett változata.

nek is a visszaemlékezését, aki a szülővárosomban történt, országszerte ismert, és a centenáriumi kötetben részletesen tárgyalt 1944. márciusi börtönkitörés idején épp itt tartózkodott, és papírra vetett emlékei között szerepelt Lindenberger is. Nem akárhogy. Egyrészt azért, mert a hadbíró találkozott vele akkoriban, 1944 tavaszán, másrészt azért, mert dr. Major – Péter Gábor és társainak per-újrafelvételi eljárásában 1956 novemberét követően – az Államvédelmi Hatóság volt vezetőjének védelmét látta el. Ebben az ügyben pedig terítéken volt a Rajk László és társai perében törvénytelenül kivégzett Szalai András (Ländler Ervin) sorsa, aki itt raboskodott 1944-ben, és akinek tragikus sorsa elválaszthatatlanul kapcsolódott össze Lindenbergerével. A könyv nem jelenhetett meg 1988 őszéig. Dr. Major nem érthette meg, előző esztendőben elhunyt.

S az újabb összefüggések egy évvel később keletkeztek. Egyfelől ekkor már javában kutattam az 1949-ből Rajk–Brankov-ügyként ismertté lett koholmányt, a magyar munkásmozgalom legkiemelkedőbb koncepciók eljárását (zárójelben jegyzem meg, hogy napjainkig több mint negyven ívet már megírtam belőle, kb. a felét). A tizkötetesre tervezett Magyarország története legújabb kori fejezetéhez készítettem el azt a tizíves ún. háttér tanulmányt, amelyikhez a be nem zúzott, a korabeli állambiztonság által szigorúan titkos, ún. zárt-anyagként őrzött töredék iratokat sem kaphattam meg. Ezzel szemben felhasználhattam hozzá azokat a visszaemlékezéseket, amelyeket dr. Major Ákos 1957-es védenecivel, dr. Décsi Gyula egykori igazságügy-miniszterrel (aki a korábbiakban pl. Sztójay Döme, a magyar Quisling kormányfő vagy Mindszenty József hercegprímás politikai rendőrségi kihallgatásának vezetője volt), Farkas Vladimírral és Péter Gáborral 1981-től készítettem. Az egykori államvédelmis alezredestől, Farkas Vladimírtól megkaptam édesapja, az ugyancsak dr. Major által 1957-ben védett, a korábbiakban honvédelmi miniszter, a híres-hírhedt „trojka” – Gerő Ernő és Rákosi Mátyás melletti harmadik tag – Farkas Mihály irathagyatékából a börtönaplók másolatait is. Ezekből pedig – mint utóbb nyilvánvalóvá vált a végül megkapott iratokból – már a '80-as évek elejétől ismertté lett számomra a magyar valóság egy olyan szelete 1949-től, aminek az akkor regnáló Kádár – mint maga mondotta volt 1956 tavaszán – egy-szerre volt alanya és tárgya.

Másfelől ekkor rendeztem sajtó alá Szász Bélának, a Rajk-per egyik melléperében elítélt személynek Európa-szerte ismert memoárját, a „Minden kényszer nélkül” címen, 1963-ban, Londonban megjelent írását. Negyedszázaddal később Magyarországon is olvashatóvá vált. Én 1977-ben, az Országos Széchenyi Könyvtár Zárolt Kiadványok Tárában olvashattam először, és ő is írt cellatársa, az 1949 nyarán lefogott Lindenberger kálváriájáról. Összességében itt elég legyen annyi előljáróban, és számomra 1977-től kezdve nem volt kétséges, hogy ebbe a bűnperbe tanúként úgy esett bele Lindenberger, az 1919–1944 közötti egykori fogház-, majd 1942-től egyúttal fegyházigazgató, mint Pilátus a Credóba. És azt is megtudtam az iratokból 1989-ben, hogy miközben a munkásmozgalmi meghurcoltakat – kit még '56 előtt, kit utána – rehabilitálták, de a háborús büntett elkövetésével megvádolt és életét bitón végző Lindenberger Lajos Káin-bélyege fennmaradt. Ezért kezdeményeztem rehabilitációját, és a kormánybizottság társelnökeként írásban fordultam az akkor a Magyar Népköztársaság Legfőbb Ügyészségét

– a felmondási idejét töltő dr. Szijártó Károly legfőbb ügyész helyettesítő és ekképp – irányító dr. Nyíri Sándorhoz, a legfőbb ügyész büntető helyetteséhez, hogy Lindenberger ügyét vegyék elő. Ez bekövetkezett, és engedjék meg, hogy előadásom további részében az 1950. június 17-én kivégzett Lindenberger Lajos törvénysértő peréről szójak, tisztelegve, főt hajtva előtte, és egyúttal a büntetés-végrehajtási intézet centenáriumiára emlékezők előtt bemutatva meghurcolása drámáját, a törvénysértő perek afféle állatorvosi lovaként. Mert – akár tetszik, akár nem – Lindenberger balsorsa elválaszthatatlan a Rákosi-korszaktól, annak nem hibáitól, vétkeiktől, hanem ahogy az utóbb ugyancsak kivégzett, majd rehabilitált Nagy Imre mondotta egyedülként pártja vezetői közül ’56 októbere előtt: bűneitől.

Miképp zajlott az 1889 augusztusában született Lindenberger ügye, mit műveltek vele gyilkosai? Két fő szálról, egyfelől az 1949–1950-ben történekről, másfelől az 1989 utáni történekről kell pár szót ejteni.

Elvi éllel rögzíthető, és büntetőperek garmadája igazolja, ezért így általánosságban leszögezhető, ez alkalommal is „mindössze” annyi történt, és ekképp vált a törvénysértő perek mindennapos gyakorlatának ő is áldozatává, hogy a kiemelkedő kirakatperekben a vád tanújaként megszólaló személyek ellen is utóbb vádat emeltek. Őket úgyszintén hasonlóképp azoknak a „bűncselekmények”-nek az elkövetésével vádolták meg a későbbiekben, amelyekkel ő a vádhatóságok tanúiként a korábbiakban az általuk hamisan vádolt személyek koholt bűneit alátámasztották. Most és ekképp visszájára fordult „beismerő tényfeltáró vallomásuk”. Csakhogy: a vádhatóságnak – amint az gyakorla megesett – most már nem (vagy alig) volt szüksége újabb tanúkra, mert a korábbiakban hamisan vádolt, elmarasztalt és kivégzett személyek ítéletének történeti tényállása tartalmazta azt, hogy a kivégzett és az ügyében tanúskodó között miképp alakult a helyzet. Miután pedig az ártatlanul meghurcolt személy sorsa legtöbbször bitón bevégezte-tett, így ő már szóban nem, csupán felolvasott „ítélete” révén „tanúskodott” az őt hamisan vádló, korábbi tanú ügyében. Azaz: azért gyilkolták meg a kirakatperek kivégzett fővádlottjai perében „tanú” szerep elvállalására kényszerült személyeket, hogy az utókor előtt tényleges, mondhatni színpadi szerepükről ne tanúskodhassanak. Ez volt az általános gyakorlat, Lindenberger ügye sem, vagy alig tért el ettől.

Néhai Lindenberger Lajos esetében 1992. november 9-e az igazság napja volt. Idézem a legfőbb ügyész képviselőjét, aki kijelentette a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanácsa előtt, hogy nevezettet „tárgyalás nélkül, törvénytelenül ítélték el, majd ítéletet szerkesztettek. Ebben az ügyben tudatos törvénysértésről volt szó. A terhelt semmiféle bűncselekményt nem követett el. Kérem a törvénysértés megállapítását és a terhelt felmentését”. Jól értették, kedves hallgatóim. Igen, nem volt tárgyalás a Budapesti Büntetőtörvényszéken, és a tanácsvezető – ki más lehetett volna, ha nem, mint dr. Olti Vilmos – utólag megszerkesztette, majd aláírta a soha nem le nem zajlott tárgyaláson „feltárultak” alapján az „ítélet” rendelkező részét és a tényállást. Nem csoda ezek után, hogy miért mentették fel Lindenberger Lajost.

A korabeli, ’49-es vádakra kár szót ejteni. Címzavakban, távirati tömörséggel legyen elég ezekből itt annyi, hogy egyrészt 1943-ban, a fegyházban büntetését töltő

asszony gyermeknek adott életet. Lindenberger hadnagy a gyermeket egy utóbb, '44-ben deportált családnál helyezte el, ezzel – noha az anya máshol szerette volna gyermekét elhelyeztetni – hozzájárult a kisdéd halálához. Másrészt besúgóhálózatot épített ki a feygházi részlegben, 1943 júniusától Ländler Ervin elítéltet besúgóként alkalmazta, aki a kitérés tervéről tájékoztatta, így Lindenberger előkészületet tehetett a magyar és a német erőkkel arra, hogy vérbe fojtsák a március 22-ei akciót, amikor 54 fő a helyszínen vesztette életét, a 11 élve elfogott halálához, kivégzéséhez pedig azzal járult hozzá, hogy ügyükben terhelő vallomást tett a Kassai Honvédtörvényszék előtt. A koholmányok egyértelmű cáfolatának csupán érdemi jelzése is csak itt az időt rabolná.

A dr. Olti által szerkesztett ítélet kelte 1950. április 21-e, a másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság ítéletének időpontja 1950. június 6-a. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa a kegyelmi kérelmet elutasította tíz nappal később, másnap Lindenberger földi sorsa bevégeztetett. Ennyit az előtörténetről, az első szárlól.

A másik szárlól, hasonlóképp röviden. Ha valaki azt gondolná, hogy ezek után a kivégzett fogházigazgató sorsa hamarosan rendeződött, nagyot téved, ugyanis fura mód alakult a Lindenberger-ügy 1989-től. Azt követően, hogy írásom eljutott dr. Nyírihez, felkutatták Lindenberger fiát, Lelkes Lajost is. A perújítási nyomozást lefolytatták, és előterjesztették a perújítási indítványt 1991. augusztus 1-jén. Ám azt a Fővárosi Bíróság elutasította 1991. október 1-jén, azért, mert a nyomozás alapján megállapítást nyert, hogy nem volt „alapügy”, és az ítéleti fogalmazványok nem tekinthetők hitelesnek.

A legfőbb ügyész nem értett egyet ezzel az elutasítással, de nem kifogásolta azt törvényességi óvásában, amit előterjesztett 1992. június 4-én a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsához. Tétélesen bizonyította, hogy miért alaptalanok a Lindenbergerrel szemben emelt vádak, és okkal rögzítette óvásában, hogy a súlyosan törvénysértő volt a vele szembeni eljárás, „a halálbüntetés végrehajtásának alapjául pedig kétség kívül jogerősnek tekintett bírói ítélet szolgált. Emiatt az okozott jogsérelem kizárólag törvényességi óvás útján orvosolható”. Így is történt.

Befejezésül a „Magyar Köztársaság Nevében!” kihirdetett ítélet rendelkező részének utolsó két sorát citálom: „a törvényességi óvás elbírálása során felmerült 600 (hatszáz) forint bünyügyi költség az államot terheli”. A költségek az államot, a történetek viszont egyfelől a bűnös, az öt meggyilkoló elődöket, másfelől minket, a múlt pokolbéli bugyrait feltáró utókor nemzedékeit terhelik. Lindenberger Lajos drámai sorsa arra tanít, hogy az igazságszolgáltatás függetlenségének, pártatlanságának biztosítása minden jogtisztelő nemzedék egyik legfontosabb feladata. Ha valaki a rákoskeresztúri temető, ahogy napjainkban hívják, az Újköztemető 298-as parcellájának 19. soránál a 14. sírhelyen korszorút helyez el Lindenberger Lajos sírjára, emlékezzen az itt általam elmondottakra.